

червоному світлі від зорі” (Хвил., 1, 570); “Голубе небо аж сліпить їй очі своєю блакиттю” (Хвил., 1, 570) та ін.

Колір — це ознака предмета, яку не завжди назвеш одним словом чи навіть словосполученням. Часто в художніх творах можна спостерігати цілі описи забарвлення предметів чи явищ об’єктивної дійсності, в яких сам колір прямо не називається, а забарвлення предмета читач сприймає через його опис. Особливо часто такі описи, що містять вказівку на колір, наявні в пейзажах, а саме в описах ранку, вечора. Напр., у реченні “А завтра вранці, коли **схід спалахне пожегаром світанку** й коли наш жовтогарячий півник закукурікає... — тоді я вийду на свіже повітря, стану під голубим небом...” (Хвил., 1, 360) підрядна частина “коли **схід спалахне пожегаром світанку**” образно, поетично передає **червоний** колір, заграва якого виникає на небі вранці, коли сходить сонце. Або у реченні “Осика червона, як червоне золото, аж горить, тихі **клену загрузли в ніжному янтарі свого листя**, а молоді вільхи наче посміхаються — такі зелені, аж синявою взялися” (Хвил., 1, 551) конструкція “**клену загрузли в ніжному янтарі свого листя**” передає **жовтий** колір. Звичайно, зіставивши її зі словосполученням “листя **жовтого кольору**”, виявимо, що описова конструкція надає контексту поетичності, краси предметів — листя не просто **жовтого** кольору, а навіть із бурштиновим відтінком.

Такі описові конструкції письменники часто подають у творах, оскільки вони надають певної романтичності, поетичності, образності контекстам. Напр.: “Іноді **сонце заверещить золотом**, тоді на мозок спадає гаптований серпанок” (Хвил., 1, 220); “переді мною стояло все **озеро**, і було воно **в багрянцях вечорової зорі...**” (Хвил., 1, 236).

Таким чином, аналіз способів вираження кольору у прозовій мові дозволяє стверджувати, що ознаку кольору реалій у сучасній українській мові можуть передавати синонімічні словосполучення різних моделей, стрижневим словом у яких може виступати не тільки іменник **колір**, а й його синоніми: **фарба, барва, забарвлення, тло**; порівняльні та широкі описові конструкції, здатні окреслювати забарвлення зображуваних реалій, надавати виразності тощо. Отже, передача кольорів та їх відтінків у сучасній українській мові, як і в інших мовах, досягається різноманітними мовними засобами і способами.

Література

1. Городенська К.Г. Деривація синтаксичних одиниць. — К.: Наук. думка, 1991. — 192 с.
2. Забеліна В.П. Через порівняння до образу // Культура слова: Міжвід. збірник. — Вип. 25. — 1983. — С. 27–29.
3. Коцюбинський М.М. Твори: В 2-х т. — К.: Наук. думка, 1988.
4. Критенко А.П. Семантична структура назв кольорів в українській мові // Славістичний збірник (укр. комітет славістів). — К.: Вид-во АН УРСР, 1963. — С. 97–111.
5. Пятницький В.Д. Выражение цвета словом и словосочетанием // Русс. яз. в шк. — 1986. — № 1. — С. 74–77.
6. Фридрак В.Б. Веселкове різнобарв’я (прикметники-кольороназви) // Укр. мова і літ. в шк. — 1991. — № 10. — С. 51–55.
7. Фриллинг Г., Ауэр К. Человек — цвет — пространство. Прикладная цветопсихология. — М.: Стройиздат, 1973. — 117 с.
8. Хвильовий М. Твори: В 2-х т. — К.: Дніпро, 1991.

Iryna Babiy. Language tools and ways of expressing colour in modern Ukrainian language. In the article language tools and ways of expressing colour attribute are examined on the material of prose language. It is determined that in modern Ukrainian language the reproduction of colours and their tints is done with different language tools and ways that helps to enrich and concretize artistic speech.

Роман Дудок

ІНВАРІАНТНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРА ПОЛІСЕМАНТИЧНОГО СЛОВА

Поняття “інваріант”, як відомо, було розроблене у фонології [5, с. 7]. З часом, однак, воно поширилося й на інші рівні мовної системи. В семасіології окремі автори розглядають інваріант

як “абстрактну одиницю мови, якій притаманна сукупність характерних рис і основних ознак усіх її конкретних реалізацій, які вважаються її варіантами” [1, с. 83]. Виходячи з загальної теорії інваріанта [4, с. 214-215], дослідники лексичної семантики протиставляють окремі конкретні смисли вживання слова в мовленні як семантичні варіанти його уявного семантичного інваріанта і тому розглядають інваріант лише в його конкретній реалізації в синтагматичному плані мовлення без огляду на парадигматичний план системи мови. Так, очевидно, виникла проблема семантичної деривації наступного ЛСВ від попереднього.

Л.М. Васильєв, зокрема, вважає, що відношення між різними значеннями полісемантичного слова базується на послідовній ланцюговій деривації, центром якої завжди є головне значення, наприклад, *земля*: а) верхній шар ґрунту; б) ґрунт, опора; в) місце проживання, тощо. Від основного значення *голова* “як частина тіла людини, або тварини” утворюються паралельно значення “одиниця рахунку худоби”, “передня частина чогось, колони, поїзда”, “виборний керівник” в органах самоуправління, а також “харчовий продукт круглої форми (головка капусти, сиру, тощо)” [2, с. 146].

Близькість подібних різних значень відзначались дослідниками ще з минулого століття. Правда, називалися такі процеси радіацією [6, с. 154], а не деривацією. Однак жоден із термінів (понять) не розкривають механізму виникнення деривації кожного наступного значення, особливо з погляду відношення інваріант — варіант, або центр і ланцюг дериватів, інваріант як одиниця системи мови і варіанти як його синтагматичні реалізації.

Інакше кажучи, проблема полягає в тому, як виділити семантичний варіант і яка його роль у породженні різних семантичних змістів (дериватів).

Відношення між інваріантами і варіантами в семантиці слова помітно відрізняються від відношень між інваріантом як абстрактним уявним предметом і варіантами як конкретними втіленнями, реалізаціями, абстрактного інваріанта.

Для пізнання і розкриття відношень між семантичним інваріантом і змінними смислами слова необхідно, очевидно, виходити з позиції мовця (того, хто пише), тобто творця тексту, і розглянути сам процес породження і утворення нового змісту контексту. Оскільки в наявному контексті уже зафіксовано породжений новий зміст, то дослідник (з позиції читача або слухача) може лише констатувати відмінності різних значень = контекстів. Ні процес, ні механізм їх породження в такому разі не проявляються і не пояснюються. Дослідникам залишається лише спекулювати, розмірковувати, відтворюючи уявну послідовність деривації чи конфігурації мінливої картини констатних та варіативних компонентів у семантичному змісті слова [1, с. 82-94].

В основі відношень між семантичним інваріантом і змінними компонентами семантики слова лежать процеси узагальнення і диференціації. Перший відбувається в парадигматичному плані системи мови, другий — у синтагматичному плані мовлення. Внаслідок взаємодії цих двох процесів відбувається те, що прийнято називати семантичною варіативністю слова, лексико-семантичними варіантами чи зміною значення слова. У відповідності з цими двома процесами методика “значення-смысл” перебачає розчленування семантики слова на два різнопланові синтагматичні компоненти стабільний інваріант у плані мови і змінний — у плані мовлення [7, с. 159]. Розглянемо кожний з них детальніше.

Інваріантний компонент. Візьмемо для прикладу різні значення слова *head* п. Тлумачний словник описує його перше значення як “та частина тіла, яка має в собі (contains) очі, вуха, ніс, рот і мозок — у тварин спереду тіла, у людини — згори” [LDE, 1]. Інше значення (9) описується як “верхня частина предмета, яка відрізняється або відокремлюється від його основної маси” (body) “the head of the nail (ib.) головка цвяха”. Отже, виникає питання, яка ознака із поняття *head* (1) була покладена в основу називання частини цвяху. Необхідно зазначити, що ніякого переносу значення чи певної ознаки при цьому не спостерігається. Відбувається процес узагальнення поняття *head* (1): із нього виділяється та ознака, що виявляється необхідною для спілкування людей, “комунікативно релевантною”, а саме “верхня”. Об’єктивним доказом того, що мовець виділив саме цю ознаку, а не іншу є те, що для диференціації частин цвяха якраз вона стала комунікативно важливою, всі інші (очі, вуха, ніс, рот і мозок) виявилися зайвими, вони не були актуалізовані, точніше, були тут нейтралізовані.

Виділена, таким чином, комунікативно-релевантна ознака поняття *голова* фіксується у відповідному слові *head* як стабільний інваріантний компонент його значення в плані мови і

виконує смислорозмежувальну функцію семантичної диференційної ознаки (= СДО) в плані мовлення для породження послідовно різних смислів уживання слова на відповідно різних основах семантичної опозиції: на частинах гори — *the head of a mountain* — “вершина гори”, на частинах сходів — *the head of the stairs* — “верхня площадка сходів”, на частинах сторінки — *the head of a page* і т.д. [БАРС]. Так породжуються різні *смисли* вживання слова при незмінності частини його інваріантного *значення* в плані мови.

Head — верхня частина тіла лише у людини, бо у тварини, як зазначено у тлумачному словнику, вона є передньою частиною, і ця ознака також виявилася комунікативно релевантною, тому що виконує функцію семантичної диференціації не лише на основі частин тіла тварин, а й на інших основ, зокрема, щодо частини процесії (колонни) — *the head of a procession (of a column)* — “голова процесії, колонни” чи частини черги — *the head of a line (queue)* — *the front of furthest point* [LDE].

Так само комунікативно релевантною виявилася ознака важливості голови стосовно інших частин тіла людини / тварини, а також ознака округлості її форми. Перша з них виконує смислорозмежувальну функцію на послідовно різних основах: щодо членів сім'ї — *the head of the family* або співробітників відділу — *the head of the department* — “начальник відділу”, тощо. Ознака форми (округлість) голови людини актуалізується для диференціації частини рослин — *the head of a flower* — голова квітки, а *head of a cabbage* — “качан капусти” і под. [БАРС].

Аналіз уживання слова *head* показує, що в результаті “спеціалізованого” узагальнення поняття, тобто виділення не лише сутєвих, але й комунікативно релевантних ознак поняття, у значенні слова в плані мови фіксуються стабільні інваріантні елементарні одиниці змісту — семи, які складають його семантичний інваріант — інваріантне значення в плані системи мови. Набір таких комунікативно релевантних ознак поняття це якраз, за визначенням В.М. Солнцева, “спрощене поняття” — те стабільне в понятті, той мінімум ознак поняття, закріплений за відповідним мовним знаком *head*, що є необхідним для того, щоб цей знак набув суспільної значимості, і який робить слово зрозумілим та дає можливість йому функціонувати в мовленні [4, с. 111].

Змінний компонент. З огляду на те, що семантичний інваріант є лише набором абстрагованих семантичних диференційних ознак поняття, інваріантне значення не є поняттям і не може мати повного й однозначного смислу — цілого поняття в плані мови. Для реалізації своєї семантичної диференційної функції йому конче необхідна основа семантичної опозиції — клас тотожних понять, об'єднаних однією спільною, тобто інтегральною семою. Інакше кажучи, інтегральна сема виключає можливість “горизонтального” протиставлення різних понять на основі спільної ознаки і переводить семантичні опозиції в вертикальну площину диференціації тотожних понять, які утворюють змінну основу семантичної опозиції і одночасно змінну основу смислу вживання слова: стосовно частин тіла людини *head* (верхня округла, найважливіша частина тіла людини) — “голова” чи частина гори *head* (верхня частина гори) — “вершина”. Отже, “смісл — це маркований член семантичної опозиції” [3, с. 53]. Значення слова виступає як набір мінімальних стабільних комунікативно релевантних ознак поняття, які здатні виконувати смислорозмежувальні функції семантичних диференційних ознак на послідовно різних основах семантичної опозиції в плані мовлення і таким чином породжувати практично необмежену кількість різних смислів [7, с. 36].

Отже, виділення набору чи пучка комунікативно релевантних ознак поняття — сем як компонентів інваріантного значення слова і можливість їх актуалізації в різних кількісних і якісних комбінаціях підвищує смислотвірну потужність слова. Доки хоч одна СДО (з пучка) спрямовує слово-знак на послідовне називання різних понять, його значення захищається незмінним. Саме ця відносна незмінність значень забезпечує стабільність мови і робить її надійним засобом спілкування за допомогою обмеженої кількості мовних одиниць.

Література

1. Беляевская Е.Г. Семантика слова: Учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз. — М.: Высшая школа, 1987. — 126 с.
2. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика: Учеб. пособие для вузов. — М.: Высшая школа, 1990. — 175 с.
3. Гурський С.О. Нейтралізація опозицій в семасіології // Іноземна філологія. — Львів, 1981. — Вип. 63. — С. 50-56.

4. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. — 2-е изд. дополн. — М.: Недра. — 1977. — 341 с.
5. Трубецкой М.С. Основы фонологии. — М.: Изд-во иностр. литературы. — 1960. — 372 с.
6. Breal M. Essai de Semantique. Science des significations. — Paris, 1924. — 154 p.
7. Goursky S.E. The Idiomatic Heart of the English Language. — Lvov: Vishcha shkola. — 1975. — 179 p.

Список скорочень

- LDE — Longman Dictionary of Contemporary English. — London, 1979 — 1668 p.
 СДО — Семантико-диференційна ознака.
 БАРС — Большой англо-русский словарь. В. 2-х т. /Под общим руководством И.Р. Гальперина. — 3-е изд. — М., 1972.

Roman Dudok. Invariant Meaning and Structure of Polysemantic Unit. The semantic structure of polysemantic linguistic units has been discussed in the paper. The methodological approach called "meaning — sense" is shown in the article. The method predetermines two kinds of the semantic content of the same linguistic unit — the invariant in language and the variable in speech. The invariant semantic content is termed "meaning" and the variable — "sense". The process of generating different exact senses of the same linguistic unit in speech and the invariant meaning determined by the language semantic system are shown in the article.

Олександра Островська

ТИПОЛОГІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄСЛІВ-ЗВ'ЯЗОК ОЦІННОЇ СЕМАНТИКИ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Актуальність вивчення дієслів-зв'язок англійської мови визначається, з одного боку, важливістю вивчення мови у реальному дискурсі, виявленням специфіки функціональної семантики мовних одиниць з урахуванням ситуації спілкування, а з іншого боку — недостатнім вивченням дієслів аксіологічної тематики, зокрема англійських дієслівних зв'язок у художньому дискурсі.

Мета статті визначити прагматичний потенціал англійських дієслівних зв'язок, які є реалізаторами категорії оцінки, з погляду функціонально-комунікативного їх аналізу в художньому дискурсі. Дієслова-зв'язки експлікуються у терміні категорія оцінки, який і визначає тип дискурсу. Для цих дієслів характерні деякі властивості, які відрізняють їх від інших дієслів. Насамперед вони виділяються своєю функцією, оскільки виступають у реченні в складі іменникового присудка і сполучають підмет із предикативним членом. Суть предиката полягає у визначенні й оцінці статичних властивостей і динамічних проявів об'єктів дійсності та їх відношень. Ядро предикатної лексики складають дієслова. З їхніми семантичними класами пов'язані і основні типи значень ознаки, а також важливі типи речень.

Увесь масив предикатів Л. Васильєв групує за трьома критеріями: 1) за домінуючими компонентами їх значень, які виділяються на базі лексичних парадигм; 2) за ядерними компонентами, які виконують функцію ідентифікаторів основних семантичних класів слів і фразеологізмів, що виділяються за денотативним принципом; 3) за синтагматичними компонентами, які вичленовуються на базі семантико-синтаксичних моделей речення, ядром яких є предикати. Ці три класифікації перехрещуються між собою. За домінуючими лексичними компонентами значення виділяються два основні типи предикатів: існування (згідно з домінуючим компонентом "бути" або "не бути") і акціональні (згідно з домінуючим компонентом "здійснювати щось" з позитивним чи негативним відтінком) [3, с. 119].

Н. Сазонова трактує предикативність як визначальну ознаку одиниці мовленнєвого спілкування і вважає, що її варто розглядати як властивість речення і як обов'язкову умову його існування [8, с. 10].

Предикативність — це поняття відношення, яке відображає наявність або відсутність зв'язку будь-якого предмета чи явища з поняттям існування, буття. Власне ствердження наявності або відсутності зв'язку будь-чого з будь-чим, зв'язку двох обов'язкових компонентів усіх повідомлень становить зміст предикативного відношення. Предикативний зв'язок між підметом і присудком найчіткіше виявляє предикативність у реченні. За своєю значущістю у